

**Ilmiy amaliy
jurnal
№ 5 (7)
2026**

**YANGI
O'ZBEKISTON
IQTISODIYOTI**

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI
O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI

5

ISBN 978-9943-5256-3-4

Toshkent – 2026

MUNDARIJA

Minojiddinov A.A. Meva-sabzavot tarmog‘i korxonalarini boshqarishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish yo‘llari	8
Mirzayev A.T., Dilnozaxon M. O‘zbekistonda turizm marketingi samaradorligini baholash va uni takomillashtirishning integratsiyalashgan mexanizmi.....	12
Shavkatov A.Sh. O‘zbekistonda kichik biznes rivojlanishining institutsional va makroiqtisodiy asoslari.....	16
Махаммаджанов М.М. Инновационная трансформация банковского сектора Узбекистана: общесистемные тенденции и финансовые результаты.....	20
Sativaldiyeva G.X. IFRS 16 “Ijara” xalqaro standartiga muvofiq ijara hisobidagi o‘zgarishlar.....	24
Ismailov X.M. Aloqa korxonalari moliyaviy barqarorligini ta‘minlash metodologiyasini takomillashtirish masalalari.....	28
Yusubov I.I. Mintaqada iqtisodiyotni barqarorlashtirishda raqamli xizmatlarning rivojlanishi.....	32
Saidaxmedov N.X. Paxta-to‘qimachilik klasterlari faoiyatini shakllanishi va rivojlanishining zamonaviy nazariyalari.....	35
Istamqulov D.Q., Danyarova F.B. Milliy iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni takomillashtirish yo‘llari.....	40
Aipova I.I. Resurs samaradorligini baholashning nazariy usullari va ko‘rsatkichlari.....	43
Mirzaraximova A.A. Tijorat banklari tomonidan aloqa sohasini moliyalashtirish samaradorligini oshirish yo‘llari.....	49
Xalimirzaev A.A. Yer va suv resurslaridan samarali foydalanishda hududiy ixtisoslashuvning ahamiyati va iqtisodiy samaradorligi.....	53
Sidikov Z.A. Sirdaryo viloyatida sanoatlashtirish jarayonining hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta‘siri.....	59
Usmanova N.Y. Raqamli iqtisodiyotda menejment qarorlarini qabul qilishda innovatsion texnologiyalarning roli.....	63
Ergashev R.X., Rajabaliyeva I.A. Transport-logistika infratuzilmasini raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirish va uning samaradorligini oshirish.....	67
Raximova D.S. Barqaror restoran amaliyotlari: oziq-ovqat chiqindilarini kamaytirish va qayta ishlashning innovatsion yondashuvlari.....	70
Narzullayeva X.A. Investitsiya muhiti jozibadorligini oshirishning xalqaro tajribalari.....	76
Muxitdinov Sh.Z. Kichik agrobiznes subyektlarida mahsulotlar eksportini rivojlantirishga ta‘sir etuvchi omillar.....	84
No‘monov O.O‘. Agrotadbirkorlik subyektlarining eksport salohiyatiga ta‘sir etuvchi makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy omillarni kompleks baholash.....	88
Yeshimbetov U.X. O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish.....	92
Raximova K.N. Tadbirkorlik sharoitida yashil biznesni tashkil etish va rivojlantirishining o‘ziga xos xususiyatlari	97
Хошимов П.З., Тўрахожайев Х.Х. Ислоний банкларнинг ишлаш таомойиллари ва ислон молия тизимининг Ўзбекистон иқтисодиётига таатбири.....	100
Sattarov R.A. An integrated methodological framework for evaluating and forecasting interregional economic cooperation: an input-output approach (evidence from Uzbekistan).....	107
Farmanov J.Z. Mintaqada asalarichilik ekotizimining tamoyillari va ekologik-geografik xususiyatlarini takomillashtirish	111
Qurbonov A.B. Janubiy iqtisodiy rayonda qishloq xo‘jaligi orxonlarining tarkibiy o‘zgarishi va agrar kooperatsiyani rivojlantirish yo‘nalishlari.....	114
Тоштемиров Т.Т. Ўзбекистонда кичик тадбиркорлик субъектлари фаолиятини кенгайтиришда солик механизмларида фойдаланиш масалалари.....	119
Arziyev M.A. O‘zbekiston iqtisodiyotini transformatsiyalash sharoitida oilaviy tadbirkorlikni rivjlantirishning ustuvor yo‘nalishlari.....	122
Maxkamova S.Sh. Ekologik innovatsiyalar orqali yerlarni oqilona boshqarishning tashkiliy va iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....	127
Olimova N.X. Yashil moliyalashtirishning rivojlanish tendensiyalari hamda hozirgi amaliyoti: milliy kontekst	137
Zaylobitdinova H.X. Davlat oliy ta‘lim muassasalarining tijorat faoliyatini samarali boshqarish strategiyalari.....	141
Komilov A.I. Evolution of the catering industry in the context of digital technologies.....	145

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

Sotvoldiyev N.N. Mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda mehnat bozoriga ta'sir etuvchi omillar.....	149
O'rinov A.A. Sanoat tarmoqlarining investitsion imkoniyatlarini barqarorlik indikatorlari asosida boshqarish mexanizmlari.....	154
Ahmadaliyeva R.A. O'zbekistonda xufyona iqtisodiyotga qarshi kurashish samaradorligi.....	158
Uzganbayeva D.T., Alimova Sh.F. The role of investment strategies in transforming small business entities into large corporate structures.....	162
Goziyev M.Sh., Abdufattoyeva M. Sun'iy intellekt asosida iqtisodiy qarorlar qabul qilish samaradorligini oshirish.....	167
Qobilov H., Uzganbayeva D.T. O'zbekiston iqtisodiyotida xususiy tadbirkorlikning ro'li: so'nggi yillardagi islohotlar sharoitida iqtisodiy o'sish va bandlikka qo'shayotgan hissi.....	170
Sotiboldiyeva R., Uzganbayeva D.T. O'zbekistonda xotin-qizlar tadbirkorligini rivojlantirishda moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining ahamiyati.....	174
Маматкулов З.Ш. Хизмат кўрсатиш фаолиятининг шакллантириш ва бошқаришда хориж тажрибаларидан самарали фойдаланишнинг инновацион йўналишлари.....	179
Shamsiddinov P., Uzganbayeva D.T. Iqtisodiyotning raqamlashtirishning afzaliklari va uning oqibatlari.....	185
Qosimov A.S. Jizzax viloyati mahallalarining qayta nomlanishi va demografik jarayonlar va iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari.....	189
Qodirov A., Tulaganov E.J., Berdimurodov U.S. Inson kapitalini kapitalizatsiya qilish va samaradorligini oshirish.....	192
Saidkarimova M.I., Sobirov O.A. Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish yo'llari.....	199
Saidova M.J. Sanoat transformatsiyasi sharoitida kichik biznes va tadbirkorlikning o'rni (Andijon viloyati misolida)	203
Юсупов А.С., Пардаев Х.Ф. Динамическое управление международным портфелем акций: механизмы ребалансировки и преимущества глобальной диверсификации в условиях волатильности валютных рынков.....	206
Burxonov J.X., Soliyev I.I. Mehnat bozorini tartibga solishda innovatsion yondashuvlarning xorij tajribasi tahlili.....	213
Xaitbaev J.O. Mintaqa iqtisodiyotini barqarorligini ta'minlashda suv resurslaridan foydalanishning ko'p omilli ekonometrik modellari.....	217
Saidov U.S. Kichik tadbirkorlik subyektlarida ekologik innovatsiyalarni rag'batlantirishning moliyaviy yo'nalishlari.....	221
Nurmaxanmadov N.B. Iqtisodiyotning ekologiyaga ta'sir moyilligining oshib borishi muammosi.....	224
Xudayberdiyev K. Davlat xaridlarida elektron platformalar faoliyatini optimallashtirishda sun'iy intellektga asoslangan moderatsiya mexanizmlarining roli.....	230
Xolxo'jayev E.G'. Davlat xaridini tashkil etishda elektron savdolardan foydalanish samaradorligi hamda imkoniyatlari tahlili.	234
Rustamova F.A. Qishloq joylarda tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy samaradorligini baholash va uni oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari.....	238
Ikromov A. Iqtisodiy jarayonlarni ekonometrik modellashtirishda integro-differensial tenglamalarning o'rni va ularni tadqiq etish.....	241
Sarimsakov B.R., Usmonov J.Q. Xorijiy mamlakatlarda inson kapitalidan qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida samarali foydalanish tajribalari.....	245
Maraimov I.R. O'zbekistonda kambag'allikni kamaytirish va aholi turmush farovonligini oshirish.....	251
Yusupov Sh.B. Xorazm viloyatida sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligini baholash va oshirish yo'llari: 2020–2025 yillar tahlili va 2030 yilga prognoz.....	256
Chintemirova D.Sh. Hududlar kesimida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish tendensiyalari.....	260
Xusanova Z.R. Ayollar tadbirkorligini rivojlantirishning samaradorlik ko'rsatkichlari va unga ta'sir ko'rsatuvchi omillar.....	265
Tajiboyev S.O., Gulimboyev S.I. Moliyaviy siyosatning investitsiya muhitiga ta'siri.....	270
Tajiboyev S.O. G'aznachilikda to'lovlarni amalga oshirish.....	275
Xaydarov M., Baxtiyorov I. Innovatsion iqtisodiyot g'oyalari va ularni oliy ta'lim tizimi orqali qo'llashning nazariy asoslari.....	279
Ким Т.В., «Зарубежный опыт развития циркулярной экономики и её роль в формировании ресурсосберегающей модели экономического развития».....	286

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

Saydullayeva R.U. Analysis of financial efficiency and profitability in the green economy: the role of IAS and IFRS standards.....	292
Galatov A.A., Karimova G.A. O‘zbekistonda Islomiy moliyaviy xizmatlar ko‘rsatuvchi nobank tashkilotlar faoliyati va strategik boshqaruv tizimining tahlili.....	296
Tursunov F.U. Oliy ta‘lim sifati monitoringini takomillashtirish mexanizmlarini rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari... ..	300
Yakhshiboev R.E. Retrieval-augmented generative AI for smart learning content.....	303
Ergashev S.A. Sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish: ilmiy-nazariy va amaliy asoslar.....	307
Абдуллаева Р.Ғ., Тажибаева Н.Ф. Ўзбекистон иқтисодиётида инвестицияларнинг устувор йўналишлари ва ривожланиш истиқболлари.....	311
Sayfullayev J. Why organizations struggle to implement green management practices: key barriers and practical solutions.....	316
Sirojiddinov K.I. Korxonaning raqobatbardoshligini baholash usullari.....	319
Ibraximov X.S. Mintaqalarda tadbirkorlik muhitini shakllantirishda kichik biznesni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning o‘rni va mexanizmlari.....	324
Tajibayev K.Q. Farg‘ona vodiysida kichik biznes sub’ektlari raqobatbardoshligini oshirishning metodologik asoslari.....	328
Abdulxakimov Z.T. Barqaror rivojlanish evolyusiyasi va tarkibiy qismlari masalalari.....	332
Pazilidinov M.M. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda xorijiy mamlakatlarning raqamlashtirish tajribasi.....	337
Жураева М.З., Ахмедов Р.М. Экосистема применения системного подхода в менеджменте транспортной инфраструктуры.....	341
Ахмедов Р.М. Основные требования к разработке системного подхода в менеджменте дорожного хозяйства Республики Узбекистан.....	348
Mamasiddiqova F.X. Qishloq xo‘jaligida mahallalar ixtisosligi: nazariy asoslar, regional tahlil va rivojlantirish istiqbollari.....	353
To‘rayev A.A. Mehnat bozorini texnologik transformatsiyalash sharoitida ishchi kuchi raqobatbardoshligini oshirish mexanizmlari.	358
Солиев И.И. Концептуальные основы институциональной автономии вузов в условиях модернизации системы образования Узбекистана.....	362
Xasanov S.Q. Sanoat korxonalarini rivojlantirishda modernizatsiya va klaster yondashuvining o‘rni.....	365
Murodov A. Aholining real pul daromadlarini va xarid qobiliyatini oshirishning nazariy asoslari.....	369
Карабаев Р.З. Искусственный интеллект в цифровой экономике Узбекистана.....	374
Rasulova Sh.A. Bozor iqtisodiyotida monopoliyaning mohiyati, shakllari va uning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta‘siri.....	378
Salimov A.F., Rasulova Sh.A. Bozor muvozanati va unga ta‘sir ko‘rsatuvchi omillar.....	381
Sattarova G.X. O‘zbekiston logistika bozorida yuk tashish xavflarini sug‘urta orqali kamaytirishning iqtisodiy samaradorligi.....	385
Муродхўжаева Ф.М. Маҳаллий саноатни шакллантиришда кластер ёндашуви ва 2030 йилгача трансформациянинг прогноз параметрлари (Наманган вилояти мисолида).....	389
Yoqubjonov R.R. Kichik biznes mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirishda innovatsion yondashuvlar.....	396
Nasritdinov B.X. Risklarni integral baholash kichik biznesda moslashuvchan boshqaruv tizimi asbobi sifatida	400
Abdurazzoqov H.A. O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonining hozirgi holati va tendentsiyalari.....	406
Turgunov M.M., Soliyev I.I. Milliy innovatsion tizim samaradorligini oshirishning strategik yo‘nalishlari.....	411
Kuzimuratova D.M. O‘zbekiston Respublikasida tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish va takomillashtirish.....	414
Soyibjonov I.S. Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida rivojlantirish.....	419
Axmadjanov I.I. Shaharlar va shahar aglomeratsiyalari mintaqalar va mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining drayveri.....	423
Odinayev G‘.J. Nogironligi bo‘lgan aholi qatlamini strategik sohalarda band qilish loyihalari.....	427
Abduvahobov V.B. Jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashishning global standartlari va O‘zbekiston tajribasi: kompleks tahlil.....	430
Қўзиёва Н.Н. Билвосита солиқларнинг шаклланиши ва ривожланиб бориши.....	435

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik barqarorlikni ta’minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. – Toshkent, 2021.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Atrof-muhitni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, yangi tahrir.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Energiya tejash to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent.
5. Ashurov M.S. Kichik innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirish masalalari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy elektron jurnali.
6. Nasirov D., Alamov D. Financial Instruments for Investment Financing in Uzbekistan // Asian Journal of Business Perspectives.
7. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. Kichik biznes va tadbirkorlik statistik to‘plami. – Toshkent, 2023.
8. Markaziy bank. Moliyaviy barqarorlik hisobotlari. – Toshkent, 2022. – 98 b.
9. World Bank. Uzbekistan Country Economic Update. – Washington, DC: World Bank, 2022. – 87 p.

UDK: 330.15

IQTISODIYOTNING EKOLOGIYAGA TA’SIR MOYILLIGINING OSHIB BORISHI MUAMMOSI

ПРОБЛЕМА УСИЛИВАЮЩЕГОСЯ ВОЗДЕЙСТВИЯ ЭКОНОМИКИ НА ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ

THE PROBLEM OF THE ECONOMY’S GROWING IMPACT ON THE ENVIRONMENT

Nurmaxanmadov Nurasilbek Bekjan o‘g‘li.

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqola iqtisodiy o‘rta muhit barqarorligiga ta’sirini aylanma iqtisodiyot modellari va “yashil” bank va kredit tizimlari nuqtai nazaridan o‘rganadi hamda chiqindilarni boshqarish tizimlarini takomillashtirish va resurslardan samarali foydalanishni oshirishga qaratilgan strategik yondashuvlarni tahlil qiladi. Xalqaro tajriba va milliy islohotlarning solishtirma tahliliga asoslanib, atrof-muhit degradatsiyasining salomatlikka salbiy ta’sirlarini kamaytirishda hukumat organlari va tijorat tuzilmalarining transformatsion roli bo‘yicha ilmiy va amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so‘zlar: Iqtisodiyotning ekologik ta’sirga moyilligi, Ekologik ta’sirchanlik, sirkulyar iqtisodiyot, dekoupling effekti, ekologik degradatsiya, yashil bank, soliq siyosati, barqaror rivojlanish.

В данной статье рассматривается влияние экономического роста на экологическую устойчивость через призму моделей циркулярной экономики, а также в ней рассматривается влияние экономического роста на экологическую устойчивость с точки зрения «зеленых» банковских и кредитных систем, а также анализируются стратегические подходы, направленные на совершенствование систем обращения с отходами и повышение эффективности использования ресурсов. На основе сравнительного анализа международного опыта и национальных реформ сформулированы научно-практические рекомендации относительно трансформационной роли государственных органов и коммерческих организаций в снижении негативного воздействия ухудшения состояния окружающей среды на здоровье людей.

Ключевые слова: Тенденция экономики к воздействию на окружающую среду,

воздействие на окружающую среду, циркулярная экономика, эффект разъединения, деградация окружающей среды, «зеленый банкинг», налоговая политика, устойчивое развитие.

This article examines the impact of economic growth on environmental sustainability through circular economy models and it examines the impact of economic growth on environmental sustainability from the perspective of "green" banking and credit systems, and analyzes strategic approaches aimed at improving waste management systems and increasing the efficient use of resources. Based on a comparative analysis of international experience and national reforms, scientific and practical recommendations have been developed on the transformational role of government agencies and commercial entities in reducing the adverse health impacts of environmental degradation.

Keywords: The tendency of the economy to environmental impact, Environmental impact, circular economy, decoupling effect, environmental degradation, green banking, tax policy, sustainable development.

Bugungi Global iqtisodiyot rivojlangani sari, tabiat ham o‘zligini yo‘qotib bormoqda. O‘tgan asrlardagi sanoat inqilobidan so‘ng atrof muhitga zarar ko‘paydi. Dastlab tabiiy resurslarning ommaviy keng ko‘lamda qazib olinishi, suv resurslarining nooqilona foydalanishi bilan boshlangan tartibsizliklar, Orol fojiasi, iqlim o‘zgarishi, ozon qatlamini yemirilishi va koplab davlatlarda suv tanqisligi kabi oqibatlariga olib keldi. Birgina SSSR davlatining noto‘g‘ri siyosati tufayli Orol dengizi quridi. Bundan ko‘rish mumkinki siyosat va iqtisodda davlat ro‘li yaxshi va yomon oqibatlariga olib kelishi mumkin. Shuning uchun sanoatlashuv davridan beri iqtisodchi olimlar iqtisodiyot va ekologiyani muvozanatda ushlab turishga harakat qilishgan. Dunyodagi rivojlangan davlatlarga nazar tashlasak, har biri turlicha rivojlangan. Masalan, Arab davlatlari nefti hisobiga boyigan bo‘lsa, Yaponiya va Singapur kabi davlatlar ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish sohalar hisobiga rivojlangan. Globallashuv jarayonida rivojlangan davlatlarda ham ekologik muammolar ortib bormoqda, bular asosan sanoat chiqindilari, issiqxona gazlari tasirida iqlim o‘zgarishlari yuz bermoqda, shaxarsozlik va urbanizatsiya darajasining o‘shishi tufayli yashil hududlar qisqarib, ekotizimning buzilishiga sabab bo‘lmoqda. Shu kabi dolzarb global muammolarni yechishda ko‘plab davlatlar yashil iqtisodiy tizimlarni yaratmoqda. Bunday yashil iqtisodiy modellarning asosiy vazifasi: iqtisodiyot va ekologiyani bir vaqtda rivojlantirish, yashil hududlarni kengaytirish, chiqindilarni kamaytirish va qayta tiklanuvchi muqobil energiya resurslaridan foydalanish kabi muhim vazifalarni iqtisodiyotning barcha tizimlariga keng joriy etish dir. Iqtisodiyotni tabiatga zarar yetqazadigan emas, faqatgina foyda keltiradigan tarmoqga aylantish bugungi kunning dolzarb vazifasi. Chunki ekologik muvozanatning buzilishi iqtisodiyotga trillionlab zarar yetqazmoqda. Jahon banki ma’lumotlariga ko‘ra, agar hozirgi ekstensiv o‘shish jadal davom etsa, 2050-yilga borib iqlim o‘zgarishi oqibatida global iqtisodiyot o‘z hajmining 18 foizini yo‘qotishi mumkin [1]. Xalqaro miqyosdagi huquqiy asoslardan Parij bitimi (2015) [2] va BMTning “Barqaror rivojlanish maqsadlari” [3] kabi xalqaro xujjatlarni misol qilib ko‘rsatish mumkin. O‘zbekistontonda ham ushbu global tashabbuslarning faol ishtirokchisi sifatida o‘zining milliy qonunchiligini tubdan isloh qilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-sonli “2019-2030-yillar davrida O‘zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori hamda 2022-yil 2-dekabrdagi PQ-447-sonli “Iqtisodiyotda “yashil” iqtisodiyotga o‘tish va “yashil” o‘shishni ta’minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorlari [4] sohaning konseptual asosi bo‘lib xizmat qilmoqda. Shuningdek, 2023-yilda tasdiqlangan «Milliy yashil taksonomiya» (Vazirlar Mahkamasining 561-son qarori) [5] yashil loyihalarni saralash va moliyalashtirishning huquqiy mexanizmini yaratib berdi. O‘zbekiston sharoitida iqtisodiyot va ekologiya muvozanati nafaqat nazariy, balki hayotiy zaruriyatdir. Mamlakatning “Yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi” orqali energiya samaradorligini oshirish va qayta tiklanuvchi energiya manbalarini (quyosh va shamol stansiyalari) joriy etish jadal tus olmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev BMT Bosh Assambleyasining 75-

sessiyasida ta’kidlaganidek:

“Orol dengizi qurishining oqibatlarini nafaqat bizning mintaqamiz, balki butun dunyo uchun ekologik fojia ekanini tan olishimiz kerak. Iqtisodiy rivojlanish rejalarimizni tabiatni asrash va iqlim o‘zgarishiga moslashish tadbirlari bilan parallel ravishda olib borishimiz shart” [6].

Ushbu yondashuv atrof-muhit xavfsizligi (“Yashil maydon” loyihasi, suvni tejaydigan texnologiyalar) milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish jarayonida strategik ustuvor yo‘nalishga aylanganini ko‘rsatadi. Mazkur maqolada atrof-muhit muammolarini hal qilish uchun turli modellar qo‘llaniladi va statistik yondashuvga asoslangan yangi yechimlar taklif etiladi. Ushbu maqolada muammoni iqtisodiy-matematik modellashirish, analitik sintez, induksiya va deduksiya hamda taqqoslash tahlili kabi modellardan foydalangan holda yechim taklif etiladi

An’anaviy iqtisodiyot sharoitida tabiiy resurslar va ekologik zararlarni to‘liq narxlamasligi “Bozor muvaffaqiyatsizligi”ning asosiy ko‘rinishidan biri hisoblanadi. Sanoat inqilobidan boshlab jahon iqtisodiyoti “chiziqli model” ya’ni qazib olish, ishlab chiqarish, iste’mol qilish va tashlab yuborish tizimi asosida ishlab keldi. Bu tizim faqat Yalpi Ichki Mahsulot (YaIM) ko‘paytirishga qaratilgan bo‘lib, ishlab chiqarish tufayli tabiatga yetqazilgan zararni iqtisodiy harajatlarga qo‘shmaydi. Zavodlardan chiqayotgan zaharli gazlar, daraxtlarning kesilishi yoki daryolarning ifloslanishi ko‘pincha tashqi ta’sir sifatida e’tiborga olinmaydi. Bu holat esa iqlim o‘zgarishining asosiy sababidir.

Tuzli changning havo oqimlari orqali uzoq masofaga tarqalishi Xorazm, Navoiy, Buxoro viloyatlari va Qoraqalpog‘iston Respublikasidagi qishloq xo‘jaligi yerlarining hosildorlik xususiyatini qariyb 20-30 foizga pasaytirib yubordi. Uchinchidan, mahalliy aholi o‘rtasida nafas yo‘llari, anemiya, buyrak va onkologik kasalliklarning keskin ko‘payishi O‘zbekiston sog‘liqni saqlash byudjetiga tushayotgan moliyaviy bosimning bir necha barobar ortishiga sabab bo‘ldi [7].

Atrof-muhit muammolarining iqtisodiy yechimlarini izlashda xorijiy olimlar asosan tizimli sirkulyar yondashuvlarni ilgari surishsa, MDH iqtisodchilari sanoatdagi zararlarni hisoblashga e’tibor qaratadi. O‘zbekistonlik olimlar esa global nazariyalarni milliy qadriyatlarimizga moslashtirib Orol dengizi halokati oqibatlaridan kelib chiqib, yashil iqtisodiyotga o‘tish zaruratini amaliyotga tatbiq etmoqdalar. D. Pirs va R. Tyorner konsepsiyasiga ko‘ra, iqtisodiyot ekotizimning cheklangan sig‘imi doirasidagi quyi tizim bo‘lib, bu yondashuv sirkulyar iqtisodiyotning fundamental paradigmasini tashkil etadi. Mazkur ekologik-iqtisodiy determinizm N. Sternning nufuzli “Stern hisoboti”da ham o‘z aksini topgan bo‘lib, u holatni quyidagicha baholaydi:

“Iqlim o‘zgarishi insoniyat tarixida dunyo guvoh bo‘lgan eng katta va eng keng ko‘lamli bozor muvaffaqiyatsizligidir. Bozorlar bizni to‘g‘ri yo‘lga boshlashi uchun narxlar tabiat oldidagi haqiqiy xarajatlarni aks ettirishi kerak” [8].

Xususan MDH davlatlarida iqtisodiyot va ekologiya masalalari asosan sanoatlashuv oqibatlarini yumshatish va “Tabiatdan foydalanish iqtisodiyoti” fani doirasida tahlil qilinadi. Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti professori S.N. Bobilyovning darsliklari ushbu yo‘nalishdagi eng mukammal manbalardan biridir. MDH adabiyotlarida iqtisodiy o‘sishning ekologik talafotsiz bo‘lishi muhimligi urg‘ulanadi.

Iqtisodchi olim S.N. Bobilyov o‘zining “Tabiatdan foydalanish iqtisodiyoti” darsligida tabiatga yetkazilgan zararning iqtisodiy bahosini tahlil qilib, shunday xulosa qiladi:

“An’anaviy iqtisodiy ko‘rsatkichlar (YaIM o‘sishi) ko‘pincha illyuzion xarakterga ega, chunki ular ekologik degradatsiya va tabiiy kapitalning kamayishi natijasida kelib chiqadigan ulkan iqtisodiy yo‘qotishlarni o‘z ichiga olmaydi” [9].

Bioxilmaxillik-iqtisodiy faoliyatning uzoq muddatli davomiyligini ta’minlovchi asosiy ekologik poydevori hisoblanadi. Zero iqtisodiyot faqatgina qazilma boyliklarga emas, balki ekotizim faoliyatiga ham qaramdir.

“Bizning iqtisodiyotimiz, turmush tarzimiz va farovonligimiz to‘liq bizning eng bebaho aktivimiz tabiatga bog‘liqdir. Biz tabiatning tashqarisida emas, uning ichidamiz. Haqiqiy iqtisodiy barqarorlik tabiatning qayta tiklanish tezligidan ko‘proq resurs talab qilmaslikni taqozo etadi.” [10]

Dasgupta ta’kidlaganidek, bugungi kunda odamlar tabiat ularni qayta tiklash imkoniyatidan 1.6 baravar tezroq tabiiy resurslarni iste’mol qilmoqda. Bu o‘z kapitalini sarflab bo‘lgan va faqat foiz

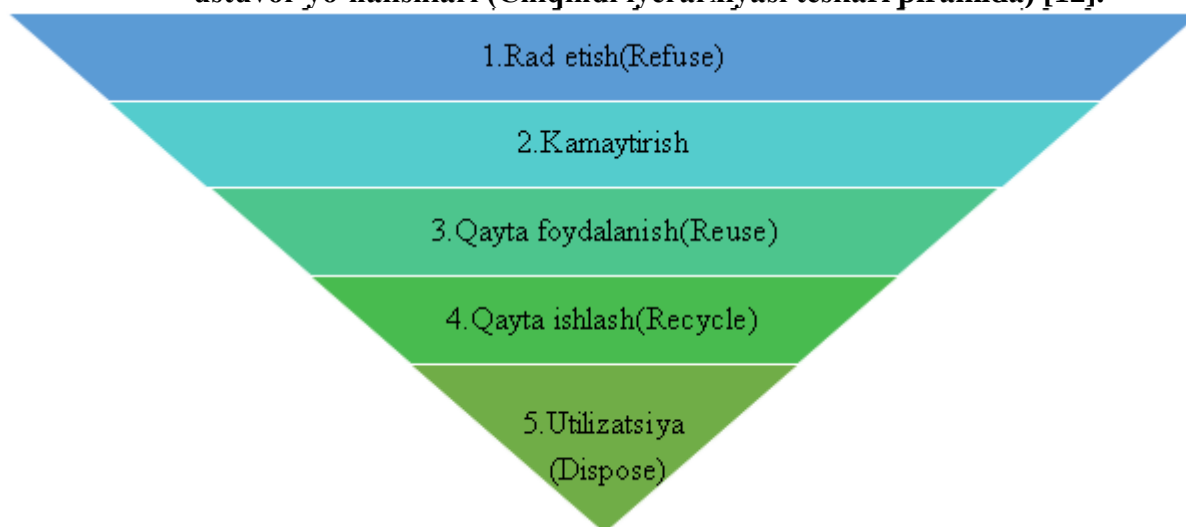
to‘lab omon qolishga harakat qilayotgan, bankrotlikka qarab ketayotgan kompaniyaga o‘xshaydi. Orol dengizi fojiasi ham bunga haqiqiy hayotiy misol bo‘lib, qishloq xo‘jaligida iqtisodiy ko‘rsatkichlarni oshirish maqsadida suv resurslarini shafqatsiz ekspluatatsiya qilish butun mintaqada ekologik va ijtimoiy-iqtisodiy inqirozga olib keldi.

1-rasm. Global issiqxona gazlari chiqindilarining iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha ulushi [11]

Ushbu muammoni yashil va aylanma (sirkulyar) iqtisodiyot tamoyillarini keng joriy etish orqali hal etish mumkin. Iqtisodiy taraqqiyot va ekologik xavfsizlik o'rtasidagi ziddiyatni hal qilishning yagona yo'li- iqtisodiyotni "yashillashtirish"dir. Bu iqtisodiy o'sishni resurslar iste'moli va ifloslanishdan ajratishni anglatadi.

1-jadval. Resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish va chiqindilarni boshqarishning ustuvor yo'nalishlari (Chiqindi iyerarxiyasi teskari piramida) [12].

Ushbu jadvalda aks ettirilgan chiqindi iyerarxiyasi — sirkulyar iqtisodiyotning fundamental asosi sifatida iqtisodiy o'sish va ekologik yuklama o'rtasidagi bog'liqlikni uzish mexanizmini tizimlashtiradi. An'anaviy chiziqli modelga muqobil ravishda, mazkur tizim resurslar qiymatini maksimal saqlashga yo'naltirilgan. Iyerarxiyaning preventiv bosqichlari ishlab chiqarishda dematerializatsiya fenomenini yuzaga keltirish orqali antropogen bosimni bevosita manbada cheklash imkonini beradi.

Modelning o'rta qismlari- reuse va recycle bosqichlari moddiy oqimlarning yopiq siklini shakllantirib, tabiiy kapitalni asrash va xomashyo importiga bog'liqlikni minimallashtiradi. Sanitariya utilizatsiya(dispose) esa faqat qayta tiklanishi imkonsiz chiqindi qoldiqlari uchun ekologik

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

xavfsizlik chorasi sifatida qo‘llaniladi. Ushbu iyerarxik yondashuv barqaror taraqqiyot sharoitida resurs samaradorligini boshqarishning fundamental metodologik vositasidir. An’anaviy chiziqli iqtisodiyot modeli resurslarning 90%dan ortig‘ini qayta tiklanmaydigan chiqindiga aylantiradi [13]. Birgina sirkulyar iqtisodiyotga o‘tish orqali sanoat korxonalari xomashyo sarfini 70%gacha tejashi va atrof-muhitga zararni kamaytirishi mumkin [14].

Bu yo‘nalishda Sirkulyar iqtisodiyot formati alohida o‘ringa ega. Unda chiqindi tushunchasi umuman yo‘q bo‘lib, barcha mahsulotlar qayta ishlanadi va ishlab chiqarish sikliga qaytariladi. Karbon ya‘ni uglerod solig‘ini (carbon tax) joriy etish, qayta tiklanuvchi energiya manbalariga subsidiyalar va imtiyozlar berish va ekologik toza texnologiyalarni qo‘llab-quvvatlash orqali davlatlar iqtisodiyot va tabiatni o‘zaro qarama-qarshi emas, ittifoqchiga aylantirishi mumkin [15].

2-jadval. Sirkulyar iqtisodiyotga o‘tishning iqtisodiy va ekologik foydalari [16]

Sohaga ta’siri	Chiziqli modeldagi yo‘qotishlar	Sirkulyar modeldagi kutilayotgan yutuqlar
Moddiy xarajatlar	Yiliga milliardlab tonna xomashyo yo‘qotiladi	Yevropa tajribasiga ko‘ra, yiliga 600mlrd yevro tejaladi
Bandlik(ish o‘rinlari)	Avtomatlashtirish sababli ish o‘rinlari qisqaradi	Qayta ishlash va ta‘mirlash sohalarida millionlab yangi ish o‘rinlari yaratiladi
Atrof-muhit	Tuproq va suvning kimyoviy zaharlanishi	Sanoat chiqindilari va issiqxona gazlari emissiyasining keskin kamayishi

Ushbu jadval ma’lumotlari shuni ko‘rsatadiki, sirkulyar iqtisodiyot- iqtisodiy o‘sishni resurslar iste’molidan ajratish(decoupling) orqali an’anaviy chiziqli tizim inqirozlarini bartaraf etuvchi strategik modeldir. Qiymat zanjirining yopiq siklga o‘tishi ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish bilan birga, qayta ishlash va innovatsion “yashil” bandlikni rag‘batlantiradi. Mazkur yondashuv tabiiy kapitalni saqlash hamda resurs taqchilligi sharoitida milliy iqtisodiyotning global miqyosda raqobatbardoshligini ta‘minlovchi asosiy mexanizm hisoblanadi.

Iqtisodiyotda ekologik muvozanatni saqlashda banklarning o‘rni beqiyos. Tijorat banklari ekologik toza texnologiyalarni joriy etayotgan korxonalariga past foizli “Yashil kreditlar” (Green loans) ajratish tizimini kengaytirishi lozim. Shuningdek, davlat tomonidan “Yashil obligatsiyalar” (Green bonds) chiqarilib, undan tushgan mablag‘lar faqatgina qayta tiklanuvchi energiya yoki chiqindini qayta ishlash zavodlarini qurishga yo‘naltirilishi taklif etiladi.

2-jadval. An’anaviy va Yashil bank kreditlash tizimlarining qiyosiy tahlili [17]

Ko‘rsatkichlar	An’anaviy kreditlash	Yashil(ekologik)Kreditlash
Kredit ajratishning asosiy mezonlari	Faqat moliyaviy foyda va YaIM o‘sishi	Loyihaning ekologik xavfsizligi va sirkulyarligi
Tabiatga ta’siri(eksternaliya)	Uglerod oqibatlari va chiqindilar hisobga olinmaydi	CO2 miqdorini kamaytirish qat’iy talab qilinadi
Foiz stavkalari	Bozor tamoyillari asosida(yuqori foiz)	Ekologik loyihalar uchun davlat subsidiyasi(past foizli)
Uzoq muddatli iqtisodiy natija	Tabiiy resurslarning tugashi va inqiroz	Barqaror rivojlanish va resurslarning tiklanishi

Jadvaldagi qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy moliya tizimi faqat qisqa muddatli iqtisodiy rentabellikka asoslanib, ekologik zararlarni (salbiy eksternaliyalarni) hisobga olmaydi. Bu yondashuv resurslarning kamayishi va bozor muvaffaqiyatsizligi (market failure) kabi xatarlarni keltirib chiqaradi.

Boshqa tomondan, “yashil” kreditlash mexanizmi moliyaviy oqimlarni barqaror rivojlanish loyihalariga yo‘naltiruvchi institutsional vosita sifatida xizmat qiladi. Uglerod izini kamaytirishni

majburiy mezon sifatida belgilash orqali u iqtisodiy o‘shishni atrof-muhitning degradatsiyasidan ajratishga yordam beradi. Xulosa qilib aytganda, bank tizimining “yashil” transformatsiyasi milliy iqtisodiyotning global ekologik tahdidlarga chidamliligini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy chiziqli iqtisodiyotdan aylanma iqtisodiyot modeliga o‘tish atrof-muhit inqirozini bartaraf etishning yagona samarali yo‘lidir. Resurslardan takroriy foydalanish va chiqindisiz texnologiyalarni joriy etish nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilishga yordam beradi, balki iqtisodiy xarajatlarni sezilarli darajada kamaytirishga imkon beradi.

Bu jarayonda davlatning fiskal (soliq) siyosati asosiy hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Tabiatni ifloslantiruvchi korxonalarga nisbatan “ifloslantiruvchi to‘laydi” tamoyili asosida yuqori ekologik soliqlarni qo‘llash va aksincha, «yashil» texnologiyalarni tatbiq etayotgan tadbirkorlarga soliq imtiyozlarini berish bozor subyektlarini tabiatga nisbatan mas’uliyatli bo‘lishga majbur qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ekologik barqarorlik iqtisodiy o‘shishga to‘siq emas, balki uning uzoq muddatli kafolatidir. Milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish uchun ekologik manfaatlarni iqtisodiy strategiyalarning markaziga qo‘yish bugungi kunning dolzarb zaruratidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrda “2022-2026-yillarda O‘zbekiston Respublikasining „yashil“ iqtisodiyotga o‘tishini ta’minlash va iqtisodiy o‘shishni samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-447-sonli qarori. <https://lex.uz/docs/6303230>
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 25-oktyabrda «Milliy yashil taksonomiyani tasdiqlash to‘g‘risida»gi 561-son Qarori. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. URL: <https://lex.uz/docs/6644013>
3. United Nations. (2015). Sustainable Development Goals (SDGs). <https://sdgs.un.org/goals>
4. European Commission. (2023). Waste Framework Directive. European Union Environment Portal. https://environment.ec.europa.eu/topics/waste-and-recycling/waste-framework-directive_en
5. United Nations. (2015). Paris Agreement. United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement>
6. Dasgupta, P. (2021). The Economics of Biodiversity: The Dasgupta Review. London: HM Treasury. <https://www.gov.uk/government/publications/final-report-the-economics-of-biodiversity-the-dasgupta-review>
7. Stern, N. (2007). The Economics of Climate Change: The Stern Review. Cambridge University Press. — 712 p.
8. Бобылев, С. Н., & Ходжаев, А. Ш. (2014). Экономика природопользования: Учебник. Москва: ИНФРА-М.
9. Vahobov A.V. va boshq. (2020). Yashil iqtisodiyot: Darslik. — Toshkent: "Universitet". — 342 b.
10. Pearce, D. W., & Turner, R. K. (1990). Economics of Natural Resources and the Environment. Baltimore: Johns Hopkins University Press. — 392 p.
11. Circle Economy. (2023). The Circularity Gap Report 2023. Amsterdam: Circle Economy Foundation. Manba: <https://www.circularity-gap.world/2023>
12. Ellen MacArthur Foundation. (2015). Growth Within: A Circular Economy vision for a competitive Europe.
13. UNEP (United Nations Environment Programme). Green Economy Assessment. URL: <https://www.unep.org/regions/asia-and-pacific/regional-initiatives/supporting-resource-efficiency/green-economy>
14. World Bank. (2023). Mobilizing Private Finance for Nature. Washington, DC: World Bank. <https://www.worldbank.org/ext/en/topic/climate-change>
15. World Bank. (2023). Uzbekistan Country Climate and Development Report (CCDR). Washington, DC: World Bank Group. <https://openknowledge.worldbank.org/collections/a62bdcb7-3e20-431f-a3c1-1c91d04403b0>
16. Eshchanov, B., & Xo‘jayev, A. (2022). Orolbo‘yi mintaqasida ekologik inqirozning qishloq

xo‘jaligi va sog‘liqni saqlash tizimiga ijtimoiy-iqtisodiy ta’siri. O‘zbekiston Ekologiya Jurnali, 14(2), 45-58.

17. Scientific Reports. (2024). Perspectives on climate and environmental sustainability. Nature Portfolio, 14. <https://www.nature.com/articles/s41599-024-03335-4>
18. Our World in Data. (2023). Emissions by Sector: Data and Analysis. <https://ourworldindata.org/emissions-by-sector>
19. Ellen MacArthur Foundation. (2019). Completing the Picture: How the circular economy Tackles Climate Change.

UDK:338.242

**DAVLAT XARIDLARIDA ELEKTRON PLATFORMALAR FAOLIYATINI
OPTIMALLASHTIRISHDA SUN’IY INTELLEKTGA ASOSLANGAN MODERATSIYA
MEXANIZMLARINING ROLI**

**РОЛЬ МЕХАНИЗМОВ МОДЕРАЦИИ НА ОСНОВЕ ИСКУССТВЕННОГО
ИНТЕЛЛЕКТА В ОПТИМИЗАЦИИ ЭЛЕКТРОННЫХ ПЛАТФОРМ
ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПОК**

**THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE-BASED MODERATION MECHANISMS
IN OPTIMIZING E-PROCUREMENT PLATFORMS IN PUBLIC PROCUREMENT**

Xudayberdiyev Kamoliddin
TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada davlat xaridlari elektron platformalarida faoliyat samaradorligini oshirishda sun’iy intellektga asoslangan moderatsiya mexanizmlarining roli kompleks tarzda tadqiq etilgan. Elektron xarid tizimlarida yuzaga kelayotgan muammolar, xususan, inson omiliga bog‘liqlik, ma’lumotlarni qayta ishlashdagi kechikishlar hamda shubhali operatsiyalarni aniqlashdagi cheklovlar tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: davlat xaridlari, elektron platforma, sun’iy intellekt, AI-tahlil, moderatsiya, mashinaviy o‘rganish, raqamli iqtisodiyot, shaffoflik, korrupsiya xavfi, Big Data, avtomatlashtirish, risklarni aniqlash, iqtisodiy samaradorlik.

В данной статье комплексно исследована роль механизмов модерации на основе искусственного интеллекта в повышении эффективности деятельности электронных платформ государственных закупок. Проанализированы проблемы, возникающие в системе электронных закупок, в частности зависимость от человеческого фактора, задержки при обработке данных, а также ограничения в выявлении подозрительных операций.

Ключевые слова: государственные закупки, электронная платформа, искусственный интеллект, AI-анализ, модерация, машинное обучение, цифровая экономика, прозрачность, коррупционные риски, Big Data, автоматизация, выявление рисков, экономическая эффективность.

This article comprehensively examines the role of artificial intelligence-based moderation mechanisms in improving the efficiency of electronic public procurement platforms. The study analyzes key challenges in e-procurement systems, including dependence on the human factor, delays in data processing, and limitations in detecting suspicious transactions.